

Sedmá generace 4/2016 »

autor/ka: Banksy

Lucie Sovová

Žena a život a peníze

„Řekla jsem šéfovi, že prostě potřebuju den pracovat z domu, protože už nemám žádné čisté prádlo a potřebuju si vyprat,“ svěřuje se mi se smíchem známá, budující kariéru v korporátní sféře. Zná to taky — s plnicím se diářem se simultánně plní také dřez špinavým nádobím, koš nevynesenými odpadky a kouty místností chuchvalci prachu. „To víš, on má doma ženu, takže se o svoje nažehlené košile bát nemusí,“ dodává kamarádka a už se neusmívá. Feministické kontrolky v mojí hlavě varovně zablikají.

Normu, že muž nosí domů peníze a žena patří k plotně, se od druhé poloviny dvacátého století podařilo značně nabourat. V českém kontextu se už socialistické jeřábnice a obráběčky kovů těšily relativní genderové rovnosti a v našich parcích se v posledních letech objevují první otcové na rodičovské dovolené. Zdá se, že je vše na dobré cestě, přesto to ale s rovnoprávností, prací a udržováním tepla domácího krbu není vždycky snadné. Představy o společenských rolích a genderové dělbě práce jsou zakořeněné hodně hluboko, bez ohledu na to, zda je vnímáme jako důsledek určité biologické přirozenosti, nebo jen jako sociální konvence. Navzdory vší emancipovanosti a racionalitě jsem to zjistila na vlastní kůži.

Dlouho jsem žila ve sdílených studentských domácnostech a starala se víceméně sama o sebe. V mojí první domácnosti partnerské mě špinavé umyvadlo a mražená pizza k večeři najednou nečekaně konfrontují. K plotně a valše mě přitom nežene žádný šovinistický tyran, ale skřítek našeptávač v mojí hlavě (příležitostně zosobněný postarší sousedkou s očima všude). Zato sekání trávníku a čištění okapů mě ze stejně pochybných příčin nechává zcela chladnou — od toho jsou tu přece jiní, že?

A ještě jedna osobní odbočka. Nedávno jsem při dobrovolničeni v jedné ekovesnici zjistila, že práce s vrtačkou je nesmírně naplňující a, podržte se, docela mi jde. Kdybych tak v dětství strávila víc času s tátou v dílně, než jen s mámou v kuchyni, povzdechla jsem si. Mužské práce zůstanou mužskými, pokud k nim ženy nikdy nepustíme — a samozřejmě naopak. Protože ale vinou zpropadené kulturní podmíněnosti nejsem truhlářka, ale akademička (alespoň že tak), nezbyvá mi než se na věc podívat z vědecké perspektivy.

Nekonečná práce...

Když to vezmu od začátku (a jak známo, jedním ze „začátků“ společenských věd je Karel Marx), lze veškerou práci rozdělit na produktivní a reprodukční. Produktivní práce vytváří (nad)hodnotu — může to být třeba stůl, kniha nebo cokoli, co lze ocenit penězi. Reprodukční práce je, stručně řečeno, podmínkou práce produktivní. Podle

Marxe slouží k obnově pracovní síly, tedy k tomu, aby byl dělník odpočatý, zdravý, najedený, měl čisté oblečení a také aby měl děti, jež ho u pásu nahradí, až přijde jeho čas.

Autor graffiti: Banksy, foto: Fabbio.

Reproduktivní práce je rutinní a nikdy nekončící. Nepřináší trvalé výsledky, ale vyžaduje neustálé opakování — tedy strávím-li hodinu přípravou oběda, nejen že za dvacet minut zmizí, ale druhý den abych začala znova. Tyto základní charakteristiky přejímají z původního Marxova schématu feministické autorky. V novější interpretaci jej ale zároveň rozšiřují: nejde už jen o obnovu člověka jako pracovní síly, ale, jak daleko poetičtěji píše třeba feministická ekonomka Amaia Orozco, obnovu života jako takového. Toto pojetí ponechává oproti „prosté reprodukci“ prostor i tvořivějším aktivitám, subsistenci (pěstování potravin pro vlastní potřebu) a dalším svépomocným činnostem, které představa dělníka v továrně opomíjí.

Zásadní úkol vytváření a zachovávání života se často spojuje s prostorem domova a, jak asi tušíte, často ho mají na starosti ženy. Další feministická autorka Mary Mellor dokonce reproduktivní práce nazývá ženskými pracemi, ačkoli je samozřejmě může vykonávat kdokoli. Ve společnosti orientované na prestiž a peníze ale často platí, že se podobné „údržbě“ věnují spíše ti, kteří jsou v konkurenčním boji považováni za méně nadějně

kandidáty — kromě žen třeba starší lidé, v tržním provedení pak zejména méně kvalifikovaní pracovníci.

...ale prachy si za ni nekoupíš

Právě vztah reproduktivních (ženských, subsistenčních) prací k tržní ekonomice je jádrem problému. Navzdory zdánlivé všudypřítomnosti konzumu tvoří základ každodenní lidské existence věci, které do značné míry probíhají mimo trh. Podle rakouské socioložky Veroniky Bennholdt-Thomsen to dokonce vyplývá z jejich podstaty. „Subsistenční produkce stojí v kontrastu k produkci zboží a nadhodnoty. Pro subsistenční produkci je cílem ‚život‘, pro produkci zboží jsou to ‚peníze‘, které ‚vytvářejí‘ ještě více peněz... Život je tím pádem jen náhodným vedlejším efektem,“ píše.

Péči o blaho jednotlivců, rodiny i komunity spojujeme s altruismem a láskou spíše než s penězi. Může se proto zdát intuitivně nesprávné za takovou práci dostávat mzdu, nebo ji dokonce delegovat na někoho jiného. Bylo by ale naivní si představovat, že všechny tyto úkoly probíhají vždy s chutí a nadšením. Reproductivní práce zůstává prací přinejmenším v tom smyslu, že vyžaduje čas, energii, dovednosti a úsilí toho, kdo ji vykonává. Její postavení mimo trh ji ale činí takřka neviditelnou a zdánlivě méně hodnotnou.

Pokud přitom přistoupíme na to, že právě peníze odrážejí, čeho si jako společnost považujeme, vyjde nám poměrně bizarní obrázek: od kdy je obchodování na burze důležitější než teplo rodinného krbu? Z pohledu mainstreamové ekonomie nicméně reproduktivní práce nevytváří žádné hodnoty — vždyť jakou cenu má spokojený člověk? Mellor dále upozorňuje na to, že pokud reproduktivní práce přece jen přenecháme placeným pracovníkům, provázejí je mnohdy nízké mzdy a špatné pracovní podmínky (pomyslete na uklízečky, pečovatelky či pomocné síly v kuchyni).

Domácí feminismus

V životě jednotlivce se navíc produktivní a reproduktivní práce částečně vylučují, protože těží ze stejných „lidských zdrojů“. Hledání rovnováhy mezi oběma typy práce docela dobře vystihuje banální úsloví o tom, že čas jsou peníze, respektive že čas a peníze jsou do jisté míry nahraditelné. Tak například: když chodím z práce brzy, mám čas pěstovat zeleninu na zahradě a nemusím ji kupovat — nemluvě o tom, že mě to těší, zeleň zlepšuje klima a chuť domácích rajčat nic nenahradí. Naopak, pokud jako moje známá kvůli práci nestíhám prát prádlo, musím ho poslat do prádelny. To ale stojí peníze, takže zpátky ke strojům.

Mluvím tedy o těch šťastnějších, kteří mají možnost volby. Zatímco se ti privilegovanější z nás snaží do omezeného času vměstnat všechny věci, které chtějí dělat, za mnohé další učiní rozhodnutí mezi „kariérou“ a „domácností“ kulturní zvyklosti, ekonomická nutnost nebo institucionální pravidla. Na společensko-politické úrovni se přitom těžko hledá nastavení, které by sedlo všem — zatímco pro průkopnice ženského hnutí bylo vítězstvím získat placené zaměstnání, dnes bychom pravděpodobně našli ženy (a muže!), jež by s radostí trávily svůj čas péčí o rodinu a domácnost, pokud by si to mohly finančně dovolit.

foto: archiv F

Institucionální opatření se navíc snadno stanou zbraní s dvojitým ostřím — třeba rodičovské příspěvky či daňové úlevy můžeme na jedné straně chápat jako alespoň částečné ocenění této záslužné práce. Pro některé rodiny ale díky nim může být ekonomicky výhodnější, aby jeden z partnerů zůstal doma. Ten z rodičů, který se k tomuto úkolu zdá lépe způsobilý (třeba už jen tím, že vydělává méně peněz), tak může být v důsledku dobře myšleného nástroje zase uvázaný k plotně. Feministické autorky se pak právem pohoršují nad tím, že břímě dvojí práce dopadá především na ženy, od nichž se péče o domácnost a rodinu tak nějak očekává bez ohledu na to, zda chtějí nebo musí chodit do práce.

Ekonomika Matky (a) Země

Genderové nerovnosti jsou ale jen třešničkou na dortu hlubších problémů ekonomického systému, v němž na reprodukci života není místo, ať už se jí věnuje kdokoli. Boj za genderovou rovnoprávnost je důležitý, neměl by ale zastínit možná ještě zásadnější bitvu, v níž muži a ženy bok po boku brání své životy před nenasytnou tlamou ekonomického růstu. „Vydělávat peníze, nebo pěstovat rajčata?“ by mělo být předmětem volby — bez ohledu na gender.

Feministická kritika mainstreamové, na peněžní zisk orientované ekonomie má v tomto ohledu blízko k ekonomii ekologické. Obě poukazují na „statky“ a „služby“, které zůstávají běžnému ekonomickému oku skryté, přesto jsou zcela zásadní. Jediným způsobem, jak si naše společnost může dovolit zachování života přehlížet, je, že ho delegujeme na někoho jiného — kromě žen v domácnosti to mohou být třeba lidé v jiných částech světa nebo samotná příroda. Podobně jako čas a peníze jsou do jisté míry zaměnitelné také lidská práce a přírodní zdroje. Jednoduchým příkladem je zemědělství, volící mezi hodinami pletí a agrochemií (příznivci permakultury prominou). Radikálnější environmentalisté ale mohou poukázat na to, že praní na valše je daleko ekologičtější než automatická pračka — což nás ovšem vrací k původní otázce, kdo to prádlo pere.

Paralela mezi ženou jako pečovatelkou o rodinu a přírodou jako matkou živitelkou funguje na mnoha úrovních. Bennholdt-Thomsen na této metafoře ukazuje, že nezbytné podmínky života jsou poskytované bezpodmínečně a bezplatně — jako vzduch k dýchání a voda k pití. Hazel Henderson ve svém modelu ekonomiky jako dortu (viz [7.G 4/2008](#) a [Poslední generace 3/1994](#)) zahrnuje „matku přírodu“ a „ekonomiku lásky“ do nepeněžní sféry, která tvoří dvě nejspodnější patra dortu. Teprve na nich stojí peněžní ekonomika, sestávající z ilegálního, veřejného a soukromého sektoru. Poslední jmenovaný je podle Henderson jen polevou, právě její nablýskaná sladkost ale přitahuje nejvíce pozornosti. Pokud se rozdrobí základna dortu, sesune se celý. Jestliže hodnotu přírodních zdrojů a pečující práce nemůžeme vyjádřit penězi, není to tím, že jsou bezcenné, ale naopak proto, že jsou nedocenitelné.

Příznivci myšlenky ekonomického nerůstu (viz [7.G 1/2011](#)) jdou pak ještě dál, když tvrdí, že náš dort vlastně žádnou polevu (ve smyslu samoučelné produkce) nepotřebuje. Poukazují na to, že honba za ekonomickým růstem je destruktivní jak pro planetu, tak pro lidi, kteří se stávají otroky ekonomického soukolí. Namísto toho nabízejí představu ekonomiky zaměřené na péči o vše živé a naplňování (skutečných) lidských potřeb. Neopomínají přitom dodat, že zodpovědnost za vytváření a udržování života má být rozložena rovnoměrně.

Autorka je doktorandkou na Katedře environmentálních studií FSS v Brně. Kontakt: sovova@sedmagenerace.cz.

[12. srpna 2016]

Líbí se vám tento článek?

Tweet

Chcete autora finančně odměnit?

0

Jak mikroplatby Flattr fungují?

Anebo nás chcete ve vydávání podobných textů [podpořit jinak?](#)

+7.G [Další články z tohoto čísla 7.G](#)

+ [Další články tohoto autora](#)

Související články:

- [Ženy pro Zemi](#)
Barbora Bakošová (7.G 4/2016)
- [Různé tváře ekofeminismu](#)
Zora Javorská (7.G 4/2016)
- [Od ekofeminismu ke queer ekologii](#)
Tereza Lehečková (7.G 4/2016)
- [Nebojme se ekofeminismu](#)
Zora Javorská (7.G 1/2010)
- [Model třípatrového dortu s polevou](#)
Naďa Johanisová (7.G 4/2008)

